

ACC. N:R M. 14835: 1-9.

Landskap: *Småland* ..... Upptecknare: *Engelborg Johansson, Markaryd*
Härad: *Summerso* ..... Berättare: *Carl Johansson*
Socken: *Markaryd* ..... Berättarens yrke: *handlande*
Uppteckningsår: *1960* ..... Född år *1889 i Markaryd*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Hästseldon. s. 1-9.

N. M. 169

Hästseledon

Det är nog ingen större skillnad på hästseleu förr och
nu. Här i bygden torde fig 2 vara den typ av häst-
sele som mest används och man menar allmänt, att
skånska och halländska bästtrai (bogtrai) drökar all
konkurrens på området. Naturligtvis har det förekommit
en och annan norrlandssele också, men inte i större ut-
sträckning. Givetvis är den förstnämnda typen av hästsele
lättare och komlig och man har vant sig vid densamma
och menar, att den är, vad man såde här förr "dumderdon"
Alltså är denne hästsele både den som var, som är, och som
kommer att vara, den mest gångbara här i våra bygder.
Här finnes ett exemplar av just en dylik sele, inköpt
är mittan hundra åren och tillverkad i Hallaryd i Småland.
Man ser på densamma, hur varje detalj stämmer med
fig 2, det är endast knappinrättningen av bogträna som
är något annorlunda konstruerade. På båda bogträna
slutar beslagen med en ögla och sammansättes med

dess s.k. brästremmar. I denna gamla hästsele är
 dragremmarna eller som man sade här förr "slätt-
 selljörna" fästade i ett beslag som också slutar med
 en ögla just som fig 2. På baksidan är bogträna
 halvrunde och något fjorkare på mitten, samt utrustade
 med fasta stoppningar (selapunkter). Stoppningsmaterialet
 ser ut att vara av varduk, eller något liknande och någon
 annan stoppning i dessa punkter än svinhår har nog aldrig
 förekommit menar man. I denna äldre typ av sele
 förekom tydligen en mindre löspuda, fast satt vid
 bogträna med remmar och spänner och utgjorde säker-
 ligen ett gott skydd för hästens nacke. Andra löspuden
 förekommer också och anses vara en nyare uppfinning.
 Löspudan kan förekomma antingen som en kran
 eller i två delar och i vilket fall som helst tydligen
 fästas vid bogträna även här med remmar och spänner
 och således lätt avtagbara. Holskins och läder borde vara
 det material som dessa löspuden äro sydda av och stoppningar

är naturligtvis svinnhår även här i dessa nu så gängse
lösputor. I lilla är det läder på ena sidan och molskin
på den andra, för att det hela skall vara starkt och stadig
heter det. Den med molskin (ett slags starkt tyg)
klädda sidan vänder mot hästen och den läderklädda mot
bogrännan, en uppfinning som säkerligen är effektiv.
Däckel, eller som det heter här: "kabbo", förekommer av två
slag, antingen består den av två stoppade putor, samman-
hållna med en kort järnbåge, eller också som detta äldre
exemplar (det är också den mest vanliga) som utgöres av
en sju cm bred papperskiva klädd med läder på yttresidan
och med fast stoppning på undersidan. En ännu äldre
slag av kabbo var av järn med ledande klampar, med
fast stoppning. Detta är också den äldsta modell av
däckel man kommer ihåg här i bygden.
De remmar som löpa från vardera ändan av däckeln
ned i selringarna kallas här appkänge och man
har också kort appvinn, något olika i olika socknar.

Numera förekommer icke någon steytbygel eller som
man sade här förs "stibyglar" för att hålla hästens kurred
lagom högt. Bruket torde vara ganska gammalt men
jag kommer tydligt i klag uttrykt som: "de sau bra och
de skusseth kan hade stibygl på selen". Alltså var det
endast till åkselar man höll sig med dylikt.

Västa detalj i hästselen är buk gjorden. Det torde vara
mest vanlig numera med en sådan, men i det
här nämnda exemplaret finnes två buk gjorden, vilket
betyder: att en sådan sele var användbar både till åk
och arbetssele. Det ansågs mera fullständigt på en åksele
med två spring gjorden och givetvis tog man bort den ena
då selen användes som arbetssele.

Det vill synes, som länrestreck också numera är
en överflödig detalj i hästselen, ty det är mest vanlig,
att det inte förekommer. Då var det icke förr. Brunnsp-
dra och rövarrem var också vanliga beaktningar för
svansremmen i selen. Att den här nämnda selen är

försedd med detta rännspån, det var en sak: på den
tiden den tillverkades gick man icke förbi några detaljer,
utan följde tidens sed ganska noggrant. Lännsäckel
slutas med en kluren rem som knäpps vid båda
sidor om hästens svans. Till lännsäckel hör också
baksel eller hinder byg, men här i bygden är denna
mindre vanlig. Ätt den förekommer, det är en given sak
och att man ser den mest på packhästar är kanske ett be-
lägg för, att det är de mera välutrustade landbrukarna
som begagna sig av sådant överflöd, så den är uppfatt-
ningen emellertid. Bakselen knäpps givetvis i selringen
vid båda sidor, emellan det att lännsäckel är fastsatt
i bakken. Ältså är bakselen en detalj för sig, som man
godtyckligt kan laga av och på.
5 En järnring vid vardera sidan om hästen vid vilken
apphängel och dragremmarna vore fastsatta, kallas
här selaring. I nyare tids selar förekommer en extra
rem i selringen som man kallar försänskens

och man har då ingen användning av selapinne
men det förekom gärna i äldre tids solar en liten järnbil
ungefär 1/2 en läng, som kallades försparsjärn vilken
hängde i delringen och var avsedd att sträkas i hålet på
skakeländan. Först denna förbindelselänk användes var
selapinnen en självskriven sak och här kan man inte
erensa sig annat än att sidena vore av trä och naturligt
vis så konstruerade, att man ej löpt risken att tappa
desamma.

Med tiden ersattes den enkla runda ringen med ett
stort spänne och på samma sätt som tidigare fastsattes
skaklarna och draglinorna i desse spännen.

Ylidare är det kuvvidstol och betsel, som hör till hästselen
och då det gäller denna detalj är man överens om, att den
var och is sig lik sender alla tior. Betael (bessell) den
lilla järnbild, som placeras i hästens mun, kan man
inte erinra sig hava sett av någons annan art än
6 just av järn och aldrig heller har man kunnat

hänka sig det vara möjligt att styra kästen utan
betsel i munnen.

Tömmens utseende och beskaftighet spelar givetvis en
stor roll i en för öfrigt koräckt kästare. Ett man lade
stor vikt vid tömmens utseende för, vet man bestämt
och att man hade en slags töm i åkselen och en annan
i arbetssele. Numera är det ju aldrig frågan om
någon åksele och därför har man i regel endast kraftiga
tömmar av läder i arbetssele. Emellertid minnes
man tydligt, en töm i glada färger, som var utskutande
för åkselen. Vårmasst betslet och genom ringerna i
katten var tömmen av läder, men eljest var densamma
av någon värd vara som naturligtvis fick vara stark
och hållbar. I arbetssele hade man då för tiden tömmar
av rep, som i styrka nog kunde jämföras med de nu
så vanliga läder tömmarna. Ingen kan erinra huru selt
andra par tömmar än de vanliga korstömmarna och
man kan därför inte exakt säga när dessa kommo i bruk

Det är emellertid mycket sällsynt, att man i äldre tid be-
gagnade sig av detta enkla sätt med en vanlig enkelton,
som fästades vid betaket på vardera yttresidan av spannet
medan hästarna sammansbindes vid innersidan med en
kort enkelton. Detta, därför att man känner de
gamlas s. k. "lessta sig" system som i så många som-
manhang tydligen framgick.

Bröstsele är en mycket sällsynt seldontyp. Man önskar
inte till, att man sett sådan, men i så liten utsträck-
ning att man inte är i stånd att återgeva detaljerna i
densamma. Ofta använder man sig helt av de vanliga sel-
dontyperna även då man kör parkästar och man är här, såväl
som i så mycket annat yttre för sig innan man går in
för nya uppslag.

Däremot är man mer kunnig i bjällersystemet, hur
dessa fungerade, de olika slagens o. s. v. På vinter tiden
kunde ingen undvara bjällror på salen om det var slät-
8 före åndingen det var åk eller arbetssele, skulle bjällror

förekommer, men givetvis var det olika sådana för
dagligt bruk och helgdagsselar. På arbetssele kunde man
mycket väl använda en rund klocka, som fästes på
ena bogträet (en vanlig klocka förekom också som var
fäst på två bogtråna sammanknäpptes) och det starka
ljudet i densamma hördes vida omkring. På helgdags-
sele var det betydligt viktigare, att utskendel och klanger
i bjällkorna tillstades. Därför hade man i detta syfte
en hel kran av bjällror placerad i sned riktning
från bogträet till kabben.

Numera förekommer det aldrig någon släktbjuts på vägarne
och följaktligen behöves man inte heller några bjällror.
För många är sådant redan föråldrade begrepp och man
frågar sig till skill skull sådant tjäna. Tydligen går det
samma väg med både hästen och selet vad det lider
ty motorfordon i både helg och söcken vinner mer och
mer terräng i våra bygder.